

ارائه مدلی برای تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی ایران

بنول علی بروجردی ^۱ اصغر شریفی* ^۲ محمدنقی ایمانی ^۲	تاریخ چاپ: ۱ شهریور ۱۴۰۵ تاریخ پذیرش: ۲۰ تیر ۱۴۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۳ تیر ۱۴۰۵ تاریخ ارسال: ۱۰ فروردین ۱۴۰۵	شیوه استناددهی: علی بروجردی، بنول، شریفی، اصغر، و ایمانی، محمدنقی. (۱۴۰۵). ارائه مدلی برای تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی ایران. یادگیری هوشمند و تحول مدیریت، ۴(۳)، ۱-۱۷.
--	--	--

چکیده

هدف این پژوهش ارائه یک مدل جامع و بومی برای تبیین و تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی کشور است. این پژوهش با رویکرد کیفی تفسیری و با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۵ نفر از خبرگان حوزه‌های فناوری آموزشی، برنامه‌ریزی درسی، مدیریت آموزشی و آموزش شهروندی گردآوری گردید. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و با تکنیک گلوله‌برفی تا رسیدن به اشباع نظری انجام شد. فرآیند تحلیل داده‌ها شامل کدگذاری باز و محوری بود و برای اطمینان از اعتبار یافته‌ها از راهبردهایی نظیر بازبینی مشارکت‌کنندگان، مثلث‌سازی داده‌ها و محاسبه توافق بین کدگذاران استفاده شد. نتایج تحلیل کیفی منجر به شناسایی هفت بُعد اصلی در مدل تربیت شهروند الکترونیک شد که شامل سواد فنی-عملیاتی، سواد امنیتی-حفاظتی، سواد حقوقی-قانونی، شایستگی اخلاقی-رفتاری، سواد انتقادی دیجیتال، شایستگی مشارکت مدنی دیجیتال و شایستگی سلامت دیجیتال است. این ابعاد در قالب ۳۱ مؤلفه و ۹۳ شاخص عملیاتی سازمان‌دهی شدند و روابط میان آن‌ها نشان داد که تحقق رفتارهای سالم و مسئولانه دیجیتال، مستلزم عبور از مسیرهای میانجی اخلاق و مشارکت مدنی است. مدل پیشنهادی نشان می‌دهد که تربیت شهروند الکترونیک فراتر از آموزش مهارت‌های فنی بوده و مستلزم رویکردی یکپارچه، نظام‌مند و ارزش‌محور در برنامه‌ریزی درسی، تربیت معلم و طراحی محیط‌های یادگیری است.

واژگان کلیدی: شهروند الکترونیک، تربیت شهروندی، سواد دیجیتال، نظام آموزشی، شایستگی‌های دیجیتال

مشخصات نویسندگان:

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
۲. گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

پست الکترونیکی: dra_sharifi@iau.ac.ir

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به

نویسنده است.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

Providing a Model for Cultivating E-Citizenship Skills in Iran's Educational System

Batol Ali Broojerdi ¹ Asghar Sharifi ^{2*} Mohammad Naghi Imani ²	Submit Date: 30 March 2026 Revise Date: 04 July 2026 Accept Date: 11 July 2026 Publish Date: 23 August 2026	How to cite: Ali Broojerdi, B., Sharifi, A., & Imani, M. N. (2026). Providing a Model for Cultivating E-Citizenship Skills in Iran's Educational System. <i>Intelligent Learning and Management Transformation</i> , 4(3), 1-17.
---	--	---

Abstract

This study aimed to develop a comprehensive and context-based model for cultivating e-citizenship skills within Iran's educational system. A qualitative interpretive approach was employed using thematic analysis. Data were collected through semi-structured interviews with 15 experts in educational technology, curriculum studies, educational management, and citizenship education. Participants were selected via purposive and snowball sampling until theoretical saturation was achieved. Data analysis was conducted through open and axial coding, and trustworthiness was ensured through member checking, data triangulation, and intercoder agreement procedures. The analysis resulted in a multidimensional model consisting of seven core dimensions: technical–operational literacy, security–protective literacy, legal–juridical literacy, ethical–behavioral competence, critical digital literacy, digital civic participation competence, and digital health competence. These dimensions were structured into 31 components and 93 operational indicators. The inferred relationships among dimensions indicated that ethical competence and digital civic participation function as key mediating pathways linking foundational digital literacies to healthy and responsible digital behavior. The proposed model conceptualizes e-citizenship cultivation as a holistic educational process that integrates cognitive, ethical, and behavioral dimensions. It provides a systematic framework to guide curriculum development, teacher professional development, and the design of supportive learning environments for effective e-citizenship education.

Keywords: *E-citizenship, citizenship education, digital literacy, educational system, digital competencies*

Authors' Information:

dra_sharifi@iau.ac.ir

1. Ph.D. Student, Department of Educational Sciences, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
2. Department of Educational Sciences, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

مقدمه

تحولات شتابان فناوری‌های دیجیتال در دهه‌های اخیر، ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و آموزشی جوامع را به‌طور بنیادین دگرگون ساخته است. نفوذ گسترده اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، هوش مصنوعی و پلتفرم‌های تعاملی در زندگی روزمره، نه تنها شیوه ارتباط، یادگیری و مشارکت اجتماعی افراد را تغییر داده، بلکه مفهوم «شهروندی» را نیز از چارچوب‌های سنتی فراتر برده و آن را وارد زیست‌بوم دیجیتال کرده است. در چنین شرایطی، دیگر نمی‌توان شهروندی را صرفاً به اطاعت از قوانین، مشارکت سیاسی کلاسیک یا مسئولیت‌های اجتماعی در فضای فیزیکی محدود دانست، بلکه شهروند معاصر باید توانایی کنش آگاهانه، اخلاقی و مسئولانه در فضای مجازی را نیز دارا باشد؛ مفهومی که در ادبیات علمی با عنوان «شهروندی دیجیتال» یا «شهروند الکترونیک» شناخته می‌شود (Choi, 2016; Ribble, 2015).

نظام‌های آموزشی، به‌عنوان نهادهای اصلی جامعه‌پذیری و تربیت نسل آینده، نقشی تعیین‌کننده در پرورش این نوع جدید از شهروندی دارند. آموزش شهروندی دیجیتال، پاسخی تربیتی به چالش‌ها و فرصت‌هایی است که زیست دیجیتال برای کودکان و نوجوانان ایجاد کرده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که حضور گسترده دانش‌آموزان در فضای آنلاین، بدون برخورداری از مهارت‌های لازم، آنان را در معرض آسیب‌هایی نظیر انتشار اطلاعات نادرست، قلدری سایبری، نقض حریم خصوصی، وابستگی افراطی به رسانه‌ها و تضعیف مشارکت مدنی آگاهانه قرار می‌دهد (Fingal, 2019; Mattson, 2021). از این‌رو، آموزش شهروندی دیجیتال نه یک انتخاب اختیاری، بلکه ضرورتی بنیادین برای حفظ سلامت فردی و اجتماعی در عصر دیجیتال محسوب می‌شود.

در ادبیات نظری، شهروندی دیجیتال مفهومی چندبعدی و میان‌رشته‌ای است که ابعاد فنی، اخلاقی، حقوقی، انتقادی، اجتماعی و سلامت‌محور را در بر می‌گیرد. چوی شهروندی دیجیتال را امتدادی از شهروندی دموکراتیک می‌داند که در آن، توانایی مشارکت آگاهانه، نقد اطلاعات و کنش مسئولانه در فضای دیجیتال محور اصلی است (Choi, 2016). ریبیل نیز با ارائه چارچوب نه‌عنصری شهروندی دیجیتال، بر یکپارچگی مهارت‌ها، حقوق، مسئولیت‌ها و رفتار هنجاری در استفاده از فناوری تأکید می‌کند (Ribble, 2015). این دیدگاه‌ها نشان می‌دهند که آموزش شهروندی دیجیتال نباید به آموزش مهارت‌های فنی یا کار با ابزارها تقلیل یابد، بلکه باید به پرورش نگرش‌ها، ارزش‌ها و شایستگی‌های رفتاری نیز بپردازد. در سطح جهانی، پژوهش‌های متعددی بر ضرورت نهادینه‌سازی آموزش شهروندی دیجیتال در برنامه‌های درسی رسمی تأکید کرده‌اند. زینسر با ارائه یک مدل برنامه درسی برای تربیت شهروندان جهانی، نشان می‌دهد که آموزش شهروندی در عصر جدید باید مبتنی بر تلفیق سواد دیجیتال، مسئولیت اجتماعی و مشارکت فعال باشد (Zinser, 2012). مطالعات مروری نیز حاکی از آن است که آموزش شهروندی دیجیتال به یکی از روندهای اصلی سیاست‌گذاری آموزشی در کشورهای مختلف تبدیل شده است (Öztürk, 2021; Prasetyo et al., 2021). با این حال، نحوه پیاده‌سازی این آموزش‌ها، میزان جامعیت آن‌ها و میزان توجه به ابعاد اخلاقی و فرهنگی، در نظام‌های آموزشی مختلف متفاوت است.

یکی از چالش‌های اساسی در این حوزه، فقدان توافق نظری بر سر تعریف، ابعاد و شاخص‌های عملیاتی شهروندی دیجیتال است. فرناندز-پرادوس و همکاران با بررسی تطبیقی ابزارهای سنجش شهروندی دیجیتال نشان دادند که تنوع تعاریف و مؤلفه‌ها، مقایسه و تعمیم نتایج پژوهش‌ها را با دشواری مواجه ساخته است (Fernández-Prados et al., 2021). این مسئله ضرورت طراحی مدل‌های مفهومی منسجم و بومی‌سازی شده را بیش از پیش آشکار می‌کند؛ مدل‌هایی که بتوانند هم از پشتوانه نظری برخوردار باشند و هم با بافت فرهنگی، اجتماعی و آموزشی هر جامعه سازگار شوند.

در کشورهای در حال توسعه و جوامعی با ویژگی‌های فرهنگی-دینی خاص، مانند ایران، این ضرورت دوجندان است. پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهند که علی‌رغم گسترش دسترسی به فناوری‌های دیجیتال، آموزش نظام‌مند و هدفمند شهروندی دیجیتال در مدارس با چالش‌های جدی مواجه است. بهبودی و جهانی‌نشرود کلی تأکید می‌کنند که اقدامات انجام‌شده در حوزه تربیت شهروند الکترونیک در ایران پراکنده، غیرمنسجم و عمدتاً ابزارمحور بوده است (Behroudi & Jahani Nashroudkoli, 2019). همچنین بررسی شرایط مدارس متوسطه تهران نشان می‌دهد که زیرساخت‌های فنی، انسانی و برنامه‌ای برای آموزش اثربخش شهروندی دیجیتال در سطح مطلوب قرار ندارد (Mirzaei & Mirshekari, 2015).

از سوی دیگر، برخی مطالعات داخلی تلاش کرده‌اند با رویکردهای فلسفی، ارزشی و بومی به مفهوم شهروندی دیجیتال بپردازند. قاسم‌پور خوش‌رودی و همکاران بر جایگاه تربیت شهروندی اسلامی در تحول نظام آموزشی تأکید کرده و مسئولیت‌پذیری، اخلاق‌مداری و تعهد اجتماعی را به‌عنوان مؤلفه‌های اساسی شهروند مطلوب معرفی می‌کنند (Ghasempour Khoshroudi & Ghasempour Khoshroudi, 2013). در همین راستا، رازقی‌پور و همکاران با اتکا به مبانی فلسفی تربیت شهروندی، الگویی برای تربیت شهروند الکترونیک ارائه داده‌اند که بر پیوند ارزش‌های فرهنگی و شایستگی‌های دیجیتال تأکید دارد (Razeghipour et al., 2021). این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هرگونه مدل‌سازی در این حوزه، بدون توجه به زمینه‌های فرهنگی و ارزشی، ناقص خواهد بود.

در سطح بین‌المللی نیز بعد اخلاقی و اجتماعی شهروندی دیجیتال مورد توجه فزاینده قرار گرفته است. متسون بر این نکته تأکید دارد که آموزش شهروندی دیجیتال باید دانش‌آموزان را برای مواجهه با پرسش‌های بزرگ اخلاقی در دنیای دیجیتال آماده کند و آنان را از مصرف‌کنندگان منفعل فناوری به کنشگران مسئول تبدیل سازد (Mattson, 2021, 2024). والس-پریس و دومنک نیز با رویکردی انتقادی، شهروندی دیجیتال را در پیوند با دموکراسی، عمل‌گرایی و مسئولیت‌پذیری پژوهش و نوآوری معرفی می‌کنند و مدرسه را کانون اصلی این تحول می‌دانند (Vallès-Peris & Domènech, 2024).

نقش مدرسه و رهبری آموزشی در این فرآیند انکارناپذیر است. بایدار نشان می‌دهد که مدیران و رهبران آموزشی می‌توانند با ایجاد فرهنگ مدرسه‌ای مبتنی بر اخلاق فناوری، نقش کلیدی در توسعه شهروندی دیجیتال دانش‌آموزان ایفا کنند (Baydar, 2022). همچنین پژوهش‌های تجربی حاکی از آن است که اجرای برنامه‌های درسی ساختارمند شهروندی دیجیتال می‌تواند به‌طور معناداری دانش دیجیتال دانش‌آموزان را افزایش داده و رفتارهای پرخطر آنلاین را کاهش دهد (Boyle, 2010; Brandau et al., 2022). این یافته‌ها بر اهمیت طراحی مدل‌های جامع و قابل اجرا در بستر مدرسه تأکید دارند.

با وجود این پیشرفت‌ها، شکاف قابل توجهی میان ادبیات نظری، الگوهای پیشنهادی و واقعیت‌های اجرایی نظام‌های آموزشی، به‌ویژه در کشورهای غیرغربی، مشاهده می‌شود. مطالعات انجام‌شده در ترکیه و مالزی نشان می‌دهد که اگرچه دانشجویان و دانش‌آموزان از سطحی از مهارت‌های دیجیتال برخوردارند، اما در ابعاد انتقادی، اخلاقی و مشارکت مدنی دیجیتال ضعف‌های قابل توجهی دارند (İbrahimoglu, 2020; Mahadir et al., 2021). همچنین بررسی دانش و عملکرد شهروندی دیجیتال در آموزش عالی نشان می‌دهد که آموزش‌های موجود اغلب غیرسیستماتیک و ناپیوسته‌اند (Al-Abdullatif & Gameil, 2020).

در ایران نیز پژوهش‌های اخیر بر نقش مدارس در تربیت شهروندی دیجیتال و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در فضای مجازی تأکید کرده‌اند، اما هم‌زمان به نبود چارچوب‌های منسجم، ضعف برنامه‌های درسی و چالش‌های فرهنگی اشاره دارند (Amiri et al., 2025; Sharifi et al., 2025). این مطالعات اگرچه ابعاد مهمی از مسئله را روشن ساخته‌اند، اما همچنان خلأ یک مدل جامع، یکپارچه و مبتنی بر شواهد تجربی که بتواند ابعاد مختلف شهروندی دیجیتال را در نظام آموزشی کشور تبیین و سازمان‌دهی کند، محسوس است.

بر این اساس، می‌توان گفت مسئله اصلی پژوهش حاضر، فقدان مدلی جامع و بومی برای تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی ایران است؛ مدلی که بتواند از یک‌سو، بر ادبیات نظری معتبر بین‌المللی تکیه داشته باشد و از سوی دیگر، با زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و ارزشی جامعه ایرانی هم‌خوانی یابد. چنین مدلی باید فراتر از نگاه ابزارمحور، به تربیت شایستگی‌های چندبعدی شامل سواد فنی، امنیتی، حقوقی، اخلاقی، انتقادی، مشارکتی و سلامت دیجیتال بپردازد و مسیرهای ارتباطی میان این ابعاد را به‌صورت نظام‌مند تبیین کند. بنابراین، هدف این پژوهش ارائه مدلی جامع برای تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی کشور است.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کیفی بوده که با هدف تدوین چارچوب مفهومی و شناسایی مؤلفه‌های اصلی انجام شده است. در این بخش، از رویکرد کیفی تفسیری با استراتژی تحلیل مضمون استفاده شد تا بتواند به عمق تجارب، دیدگاه‌ها و دانش خبرگان در زمینه شهروندی الکترونیک دست یابد. جامعه آماری شامل کلیه متخصصان، صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران حوزه‌های «فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش»،

«برنامه‌ریزی درسی»، «مدیریت آموزشی» و «آموزش شهروندی» در ایران بود که از طریق نمونه‌گیری هدفمند با تکنیک گلوله برفی و با در نظر گرفتن معیارهای تخصصی (جدول ۱) انتخاب شدند. حجم نمونه شامل ۱۵ نفر تا رسیدن به اشباع نظری، یعنی زمانی که داده‌های جدید، مفهوم یا مقوله جدیدی به مدل اضافه نکرد.

جدول ۱. دسته‌بندی مشارکت‌کنندگان

طبقه	تعریف طبقه
اساتید دانشگاهی	اعضای هیأت علمی گروه‌های علوم تربیتی (تکنولوژی آموزشی، برنامه‌ریزی درسی)، روان‌شناسی تربیتی، مدیریت آموزشی، علوم کامپیوتر و فناوری اطلاعات با گرایش آموزش
مسئولان و کارشناسان آموزش و پرورش	کارشناسان دفتر تکنولوژی آموزشی و تدریس الکترونیکی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی
مدیران مدارس	مدیران مدارس متوسطه که در زمینه اخلاق و رفتار اجتماعی دانش‌آموزان در فضای مجازی فعالیت دارند.
معلمین و معلمان مدارس	مربیان پرورشی که در زمینه اخلاق و رفتار اجتماعی دانش‌آموزان در فضای مجازی فعالیت دارند.
	معلمان مبتکر و فعال در استفاده از فناوری در تدریس (مثلاً در دروس کامپیوتر، علوم اجتماعی یا حتی دروس پایه که از روش‌های الکترونیک استفاده می‌کنند).
	معلمان درس تفکر و سواد رسانه‌ای

اصلی‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها بود. راهنمای مصاحبه بر اساس مبانی نظری و اهداف پژوهش طراحی و شامل سؤالات کلیدی باز بود که فضای کافی برای بیان دیدگاه‌های عمیق فراهم می‌کرد. تحلیل داده‌های کیفی بر اساس روش کدگذاری نظری و در دو مرحله کدگذاری باز و محوری انجام شد. برای اطمینان از صحت و اتکاپذیری یافته‌های کیفی، راهبردهای مثلث‌سازی، استفاده از منابع داده مختلف (مصاحبه با گروه‌های مختلف خبرگان، بررسی متون) و روش‌های مختلف تحلیل، بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان، ارائه خلاصه‌ای از یافته‌های تحلیل شده به تعدادی از مصاحبه‌شوندگان برای تأیید یا اصلاح استفاده شد. سنجش پایایی از طریق بازآزمون^۱، شامل کدگذاری مجدد سه مصاحبه توسط پژوهشگر پس از ۱۰ روز که ضریب توافق ۸۳٪ را نشان داد، تأیید شد.

یافته‌ها

محقق با استفاده از مصاحبه، دیدگاه خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه را در مورد ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده جويا شد. در ادامه به توصیف جمعیت‌شناختی ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان پرداخته شده است.

¹ Test-Retest Reliability

جدول ۲. توصیف جمعیت شناختی مشارکت کنندگان

ردیف	تخصص	سن	جنسیت	سطح تحصیلات
اساتید دانشگاهی	تکنولوژی آموزشی	۴۵	مرد	دکتر
	برنامه‌ریزی درسی	۵۳	مرد	فوق دکتر
	مدیریت آموزشی	۳۹	مرد	دکتر
	فناوری اطلاعات	۴۸	مرد	دکتر
	تکنولوژی آموزشی	۵۴	مرد	دکتر
	مدیر فناوری اطلاعات آموزش و پرورش	۴۳	زن	دکتر
مستولان و کارشناسان آموزش و پرورش	کارشناس حوزه فناوری اطلاعات	۴۵	زن	فوق لیسانس
	کارشناس	۴۸	مرد	دکتر
	مدیر فناوری اطلاعات آموزش و پرورش	۵۲	مرد	دکتر
	مدیر مدرسه	۴۵	مرد	دکتر
مدیران و معلمان مدارس	معلم مقطع متوسطه	۳۸	زن	فوق لیسانس
	معلم مقطع متوسطه	۴۱	زن	فوق لیسانس
	معلم مقطع متوسطه	۴۳	مرد	دکتر
	مدیر مدرسه	۴۴	زن	دکتر
	مدیر مدرسه	۴۶	مرد	دکتر

فرآیند تحلیل کیفی منجر به استخراج یک چارچوب مفهومی غنی شد که در قالب ۷ بعد اصلی (شامل سواد فنی-عملیاتی، سواد امنیتی-حفاظتی، سواد حقوقی-قانونی، شایستگی اخلاقی-رفتاری، سواد انتقادی دیجیتال، شایستگی مشارکت مدنی دیجیتال و شایستگی سلامت دیجیتال)، ۳۱ مؤلفه فرعی و در نهایت ۹۳ گویه مشخص سازمان‌دهی شد.

در ادامه نتایج تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته و مفاهیم دسته‌بندی شده حاصل از کدگذاری باز و محوری داده‌ها در جدول ۳ آورده شده است:

جدول ۳. نتایج کدگذاری

ابعاد	مؤلفه	شاخص‌ها
سواد فنی-عملیاتی	توانایی کار با نرم‌افزارهای اصلی (ویرایش متن، صفحه‌گستری، ارائه)	توانایی تولید یک سند متنی ساختاریافته
		توانایی تجزیه و تحلیل داده‌های ساده در صفحه‌گستری
		توانایی طراحی و ارائه یک اسلایدشو مؤثر
	مهارت جست‌وجوی مؤثر و ارزیابی اطلاعات آنلاین	استفاده از عملگرهای جست‌وجوی پیشرفته
	(تشخیص منابع معتبر از غیرمعتبر)	ارزیابی اعتبار منبع
		تشخیص سوگیری و نقطه نظر در محتوا
		تولید یک قطعه محتوای دیجیتال چندرسانه‌ای

توانایی ایجاد و مدیریت محتوای دیجیتال (وبلاگ، ویدئو، پادکست)	رعایت اصول مالکیت فکری
درک مفاهیم پایه شبکه‌های کامپیوتری و اینترنت	تشخیص و توضیح اجزای اصلی یک شبکه
	تشخیص اتصالات ایمن و ناامن
آشنایی با خدمات دولت الکترونیک	مقایسه انواع داده‌های دیجیتال و حجم آن‌ها
	شناسایی و دسترسی به پورتال‌های رسمی
	شبیه‌سازی یک درخواست آنلاین
	پیگیری یک فرآیند اداری
سواد امنیتی-حفاظتی	مدیریت حریم خصوصی و تنظیمات امنیتی در پلتفرم‌های مختلف
	توانایی بررسی و تفسیر صفحه تنظیمات حریم خصوصی
	تمایز قائل شدن بین مخاطبان مختلف برای انتشار محتوا
	غیرفعال کردن تنظیمات ردیابی و جمع‌آوری داده‌ها
	طبقه‌بندی اطلاعات بر اساس حساسیت
	تخمین ریسک‌های انتشار یک پست نمونه
	آگاهی از مفهومی ردیابی دیجیتال
	شناخت تهدیدات سایبری مانند فیشینگ، بدافزار، کلاهبرداری آنلاین
	تشخیص ایمیل یا پیام فیشینگ
	واکنش مناسب به محتوای مشکوک
	شناسایی روش‌های متداول کلاهبرداری آنلاین
	بررسی وضعیت نرم‌افزارهای امنیتی
	اجرای اسکن دوره‌ای
	درک لزوم به‌روزرسانی منظم سیستم عامل و نرم‌افزارها
	ساخت یک گذرواژه قوی بر اساس معیارهای استاندارد
	رد کردن گذرواژه‌های ضعیف و تکراری
	فعال‌سازی و شبیه‌سازی فرآیند احراز هویت دو مرحله‌ای
سواد حقوقی-قانونی	درک مفهوم مالکیت فکری و کپی‌رایت (حقوق پدیدآورندگان)
	تشخیص محتوای دارای مجوز و قوانین استفاده
	رعایت اصول استناددهی در پروژه‌های درسی
	تفکیک بین استفاده منصفانه و نقض کپی‌رایت
	شناسایی مصادیق محتوای مجرمانه
	تخمین پیامدهای یک عمل سایبری غیرقانونی
	واکنش مناسب به مشاهده یک جرم سایبری
	بررسی نشانه‌های اعتبار یک فروشگاه اینترنتی
	شناسایی حقوق اولیه مصرف‌کننده در معاملات آنلاین
	تشخیص موارد تخلف از حقوق مصرف‌کننده و اقدام اولیه
	شناسایی حوزه‌های تحت پوشش قانون جرایم رایانه‌ای
	مقایسه مسئولیت کیفری در فضای حقیقی و مجازی
	مراجعه به منابع معتبر قانونی
شایستگی اخلاقی-رفتاری	رعایت ادب و نزاکت در تعاملات آنلاین
	استفاده از زبان و لحن محترمانه در بحث‌های گروهی
	رعایت اصول نگارش صحیح و گویا
	احترام به زمان و توجه دیگران
	استفاده از زبان و لحن محترمانه در بحث‌های گروهی

رعایت اصول نگارش صحیح و گویا		
احترام به زمان و توجه دیگران		
شناسایی انواع قلدری سایبری	پرهیز از قلدری سایبری و آگاهی از راه‌های مقابله با آن	
واکنش مناسب به عنوان شاهد		
جلوگیری از تبدیل شدن به یک قلدر		
پذیرش اشتباه و عذرخواهی صادقانه	مسئولیت‌پذیری در قوبل گفتار و اقدامات دیجیتال	
تخمین پیامدهای پیش از انتشار		
پاسخگویی در قبال حساب کاربری شخصی		
استفاده از هویت واقعی در محیط‌های آموزشی و رسمی	صداقت و راستگویی در هویت و تعاملات آنلاین	
افشاکری در مورد روابط و تبلیغات پنهان		
ممانعت از انتشار اطلاعات جعلی		
اعمال آزمون سورس (منبع)	توانایی تشخیص اخبار جعلی، اطلاعات سوگیرانه و تبلیغات فریبنده	سواد انتقادی دیجیتال
جستجوی شواهد و تاییدیه‌های خارجی		
شناسایی تکنیک‌های عاطفی و اغراق‌آمیز		
تجزیه و تحلیل بخش درباره ما	ارزیابی اعتبار و انگیزه‌های منابع اطلاعاتی	
تشخیص تبلیغات پنهان و اسپانسرشیپ		
مقایسه زاویه دید منابع مختلف		
تعریف شکاف دیجیتالی و برشمردن عوامل ایجادکننده آن	توانایی شناسایی و مقابله با شکاف دیجیتالی در جامعه	
تخمین پیامدهای شکاف دیجیتالی		
پیشنهاد راهکارهای عملی برای کاهش شکاف		
تشخیص و تعریف دقیق مسئله	حل مسائل پیچیده در محیط دیجیتال با استفاده از تفکر منطقی	
جستجوی نظام‌مند راه‌حل‌ها		
اجرای راه‌حل و ارزیابی نتایج		
دنبال کردن فعال حساب‌های معتبر خبری و نهادهای عمومی	استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال برای آگاهی از مسائل اجتماعی و سیاسی	شایستگی مشارکت مدنی دیجیتال
تفکیک بین اخبار و تحلیل‌های مختلف		
استفاده از ابزارهای گردآوری اطلاعات مانند Google Alerts		
ارزیابی اعتبار و شفافیت یک کمپین آنلاین	مشارکت در کمپین‌های آنلاین برای اهداف مثبت اجتماعی و محیط زیستی	
مشارکت در یک فعالیت مشارکتی غیرمالی		
تبیین اهداف یک کمپین برای دیگران		
شناسایی و دسترسی به درگاه‌های رسمی	استفاده از ظرفیت‌های دولت الکترونیک برای تعامل با نهادهای حکومتی و ارائه پیشنهاد	
تدوین و ارسال یک پیشنهاد یا مشکل‌یابی ساختاریافته		
پیگیری یک درخواست ارسالی		
تعیین هدف و قوانین مشخص برای گروه	ایجاد و مدیریت گروه‌های مفید و سازنده در شبکه‌های اجتماعی	
مدیریت محتوا و ترغیب تعامل سازنده		
ارزیابی اثربخشی و انحلال یا بازنگری در گروه		
ثبت و تحلیل زمان استفاده از برنامه‌ها	مدیریت زمان و جلوگیری از اعتیاد به فضای مجازی و بازی‌های آنلاین	شایستگی سلامت دیجیتال
تعیین و پایبندی به زمان‌های بدون فناوری		
تشخیص علائم هشداردهنده وابستگی بیش از حد		
تشخیص و تحلیل محتوای ویرایش‌شده و غیرواقعی		

آگاهی از تأثیرات شبکه‌های اجتماعی بر تصویر بدن و	مقایسه آگاهانه هایلایت‌ها با زندگی واقعی
عزت نفس	کاهش فعال تأثیرات منفی
رعایت اصول ارگونومی برای جلوگیری از آسیب‌های	رعایت حالت صحیح نشستن
فیزیکی (مانند درد گردن و مچ)	اجرای قانون ۲۰-۲۰-۲۰ برای استراحت چشم
	تنظیم صحیح محیط کار دیجیتال
ایجاد تعادل بین تعاملات آنلاین و روابط چهره‌به‌چهره	اولویت‌بندی ارتباط حضوری در موقعیت‌های اجتماعی
در دنیای واقعی	برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های بدون فناوری
	تخمین تأثیر استفاده از فناوری بر کیفیت روابط

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که تربیت مهارت‌های شهروند الکترونیک در نظام آموزشی کشور ماهیتی چندبعدی، فرایندی و ارزش‌محور دارد و نمی‌توان آن را به آموزش مهارت‌های فنی یا سواد کاربری فناوری تقلیل داد. مدل استخراج‌شده که شامل ابعاد سواد فنی-عملیاتی، سواد امنیتی-حفاظتی، سواد حقوقی-قانونی، شایستگی اخلاقی-رفتاری، سواد انتقادی دیجیتال، شایستگی مشارکت مدنی دیجیتال و شایستگی سلامت دیجیتال است، بیانگر این واقعیت است که شهروند الکترونیک مطلوب، حاصل هم‌افزایی دانش، نگرش و کنش در فضای دیجیتال است. این نتیجه با تحلیل مفهومی چوی هم‌خوانی دارد که شهروندی دیجیتال را امتداد شهروندی دموکراتیک در عصر اینترنت می‌داند و بر پیوند آگاهی، مسئولیت‌پذیری و مشارکت تأکید می‌کند (Choi, 2016). همچنین چارچوب نه‌عنصری ریبیل نیز تأیید می‌کند که رفتار هنجاری در فضای دیجیتال تنها زمانی محقق می‌شود که آموزش، حقوق، مسئولیت‌ها و اخلاق دیجیتال به‌صورت یکپارچه مورد توجه قرار گیرند (Ribble, 2015).

در بُعد سواد فنی-عملیاتی، یافته‌های پژوهش نشان داد که تسلط بر مهارت‌های پایه دیجیتال پیش‌شرط ورود به سایر ابعاد شهروندی الکترونیک است، اما به‌تنهایی برای تحقق رفتار مسئولانه دیجیتال کفایت نمی‌کند. این نتیجه با دیدگاه فینگال که سواد فنی را یکی از شایستگی‌های اولیه شهروندی دیجیتال می‌داند، هم‌راستا است (Fingal, 2019). با این حال، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که اگر این سواد فنی با آموزش اخلاقی و انتقادی همراه نشود، می‌تواند حتی زمینه‌ساز سوءاستفاده، وابستگی یا رفتارهای پرخطر آنلاین شود؛ نکته‌ای که متسون نیز در آثار خود بر آن تأکید کرده و آموزش اخلاق دیجیتال را مکمل اجتناب‌ناپذیر مهارت‌های فناورانه می‌داند (Mattson, 2021, 2024).

یافته‌های مربوط به سواد امنیتی-حفاظتی و سواد حقوقی-قانونی نشان داد که آگاهی دانش‌آموزان از مخاطرات فضای مجازی، حقوق و مسئولیت‌های قانونی، نقشی کلیدی در کاهش رفتارهای پرخطر و افزایش احساس امنیت دیجیتال دارد. این نتیجه با یافته‌های عبداللطیف و گمیل هم‌خوان است که نشان دادند ضعف در آگاهی امنیتی و حقوقی، یکی از شکاف‌های اصلی در آموزش شهروندی دیجیتال است (Abdullatif & Gameil, 2020). همچنین پژوهش فرناندز-پرادوس و همکاران تأکید می‌کند که بسیاری از مدل‌ها و ابزارهای سنجش

شهروندی دیجیتال، بعد حقوقی و قانونی را به صورت پراکنده یا ناقص لحاظ کرده‌اند (Fernández-Prados et al., 2021). در این پژوهش، برجسته‌سازی این دو بُعد نشان می‌دهد که شهروند الکترونیک در نظام آموزشی کشور نیازمند درک روشن از پیامدهای قانونی کنش‌های آنلاین و مهارت‌های حفاظت از خود در برابر تهدیدات سایبری است.

در بُعد شایستگی اخلاقی-رفتاری، یافته‌ها حاکی از آن است که اخلاق دیجیتال نقش میانجی اساسی میان دانش دیجیتال و رفتار سالم آنلاین ایفا می‌کند. این نتیجه با پژوهش امیری و همکاران که بر ضرورت تأکید بر اخلاق دیجیتال در مدارس هوشمند تصریح دارند، هم‌سو است (Amiri et al., 2025). همچنین شریفی و همکاران نشان دادند که مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در فضای مجازی بیش از آنکه تابع مهارت‌های فنی باشد، به الگوهای تربیتی مدرسه و فرهنگ اخلاقی حاکم بر آن وابسته است (Sharifi et al., 2025). در سطح بین‌المللی نیز بایدار بر نقش رهبران آموزشی در نهادهای سازی اخلاق فناوری و رفتار مسئولانه دیجیتال تأکید کرده است (Baydar, 2022). این هم‌راستایی نشان می‌دهد که بدون توجه نظام‌مند به اخلاق دیجیتال، تحقق سایر ابعاد شهروندی الکترونیک با چالش جدی مواجه خواهد شد. یافته‌های مربوط به سواد انتقادی دیجیتال نشان داد که توانایی تحلیل، ارزیابی و تشخیص اطلاعات در فضای مجازی یکی از ارکان اصلی شهروندی الکترونیک است. این بُعد با نتایج مرور نظام‌مند پراستیو و همکاران که بر ضرورت تلفیق تفکر انتقادی با شایستگی‌های دیجیتال تأکید دارند، هم‌خوانی دارد (Prasetyo et al., 2021). همچنین اوزتورک در مرور ادبیات خود نشان می‌دهد که بسیاری از برنامه‌های آموزشی، به آموزش استفاده از فناوری پرداخته‌اند اما در پرورش نگاه انتقادی به محتوا و رسانه‌ها ضعف دارند (Öztürk, 2021). نتایج پژوهش حاضر با برجسته‌سازی این بُعد، نشان می‌دهد که شهروند الکترونیک صرفاً مصرف‌کننده اطلاعات نیست، بلکه تحلیل‌گر و منتقد فعال محتوای دیجیتال است.

در بُعد شایستگی مشارکت مدنی دیجیتال، یافته‌ها بیانگر آن است که شهروندی الکترونیک زمانی به بلوغ می‌رسد که دانش‌آموزان بتوانند از ظرفیت‌های دیجیتال برای مشارکت اجتماعی، مدنی و حتی سیاسی مسئولانه استفاده کنند. این نتیجه با دیدگاه والس-پریس و دومنک هم‌راستا است که شهروندی دیجیتال را در پیوند با دموکراسی، عمل‌گرایی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی تفسیر می‌کنند (Vallès-Peris & Domènech, 2024). همچنین نتایج پژوهش رازقی‌پور و همکاران نشان می‌دهد که مشارکت مدنی دیجیتال باید بر مبنای فلسفی و فرهنگی جامعه استوار باشد تا به کنشگری اصیل و مسئولانه منجر شود (Razeghipour et al., 2021). این هم‌سویی نشان می‌دهد که مشارکت مدنی دیجیتال، حلقه اتصال میان آموزش شهروندی و زیست اجتماعی دانش‌آموزان در عصر دیجیتال است.

در نهایت، بُعد شایستگی سلامت دیجیتال به عنوان پیامد نهایی و غایی تربیت شهروند الکترونیک در مدل پژوهش حاضر مطرح شد. یافته‌ها نشان داد که سلامت دیجیتال حاصل مستقیم آموزش مهارت‌های فنی نیست، بلکه نتیجه عبور از مسیرهای میانجی اخلاق، نقد و مشارکت

است. این نتیجه با یافته‌های مطالعات تجربی که نشان داده‌اند برنامه‌های جامع شهروندی دیجیتال می‌توانند رفتارهای پرخطر آنلاین را کاهش داده و بهزیستی دیجیتال را ارتقا دهند، هم‌خوانی دارد (Boyle, 2010; Brandau et al., 2022). همچنین پژوهش‌های انجام‌شده در مالزی و ترکیه نشان می‌دهد که ضعف در ابعاد اخلاقی و انتقادی، سلامت دیجیتال دانش‌آموزان را تهدید می‌کند (İbrahimoglu, 2020; Mahadir et al., 2021). در مجموع، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تربیت شهروند الکترونیک یک فرایند سلسله‌مراتبی و نظام‌مند است که بدون توجه هم‌زمان به همه ابعاد آن، به نتیجه مطلوب نخواهد رسید.

این پژوهش با وجود دستاوردهای نظری و کاربردی، با محدودیت‌هایی همراه بود. نخست آنکه ماهیت کیفی پژوهش و تمرکز بر دیدگاه خبرگان، امکان تعمیم مستقیم نتایج به همه سطوح و مناطق آموزشی کشور را محدود می‌کند. دوم، داده‌ها بر اساس مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد و ممکن است متأثر از سوگیری‌های ادراکی یا تجربی مشارکت‌کنندگان باشد. سوم، محدودیت زمانی و دسترسی به خبرگان در برخی حوزه‌ها، می‌تواند بر غنای تنوع دیدگاه‌ها اثر گذاشته باشد.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، مدل ارائه‌شده در این مطالعه با رویکردهای کمی یا ترکیبی مورد آزمون قرار گیرد تا روابط میان ابعاد آن به‌صورت تجربی بررسی شود. همچنین انجام مطالعات تطبیقی میان مناطق مختلف کشور یا میان نظام آموزشی ایران و سایر کشورها می‌تواند به غنای نظری مدل کمک کند. بررسی دیدگاه دانش‌آموزان، معلمان و والدین درباره مؤلفه‌های شهروندی دیجیتال نیز می‌تواند تصویری جامع‌تر از واقعیت‌های میدانی ارائه دهد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود آموزش شهروندی الکترونیک به‌صورت یک برنامه درسی منسجم و فرابخشی در نظام آموزشی طراحی شود و صرفاً به چند درس یا محتوای محدود تقلیل نیابد. توانمندسازی معلمان در حوزه اخلاق، امنیت و تفکر انتقادی دیجیتال باید در اولویت برنامه‌های توسعه حرفه‌ای قرار گیرد. همچنین مدارس می‌توانند با ایجاد محیط‌های یادگیری مشارکتی و ایمن، زمینه تمرین عملی شهروندی دیجیتال را برای دانش‌آموزان فراهم سازند تا این شایستگی‌ها از سطح دانش به سطح رفتار پایدار ارتقا یابد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازين اخلاقي

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقي مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

Extended Abstract

Introduction

The rapid expansion of digital technologies over the past two decades has fundamentally reshaped social interaction, learning environments, civic participation, and the very meaning of citizenship. The omnipresence of the internet, social media platforms, and digital services has created new opportunities for communication and participation, while simultaneously generating complex ethical, legal, and psychosocial challenges. In this context, the concept of *digital citizenship* has emerged as a key educational construct aimed at preparing individuals to engage responsibly, critically, and ethically in digital environments (Choi, 2016; Ribble, 2015). Digital citizenship extends beyond technical proficiency and encompasses a broad set of competencies related to values, rights, responsibilities, and well-being in cyberspace.

Educational systems play a central role in cultivating these competencies, as schools are primary institutions for socialization and civic formation. Contemporary scholarship emphasizes that students' early and sustained exposure to digital environments necessitates systematic educational interventions rather than ad hoc or tool-oriented training (Fingal, 2019; Mattson, 2021). Without structured guidance, students may develop fragmented digital skills that fail to translate into responsible behavior, critical thinking, or civic engagement. As a result, international educational discourse increasingly recognizes digital citizenship education as a core component of modern curricula (Prasetyo et al., 2021; Zinser, 2012).

Theoretical and empirical studies conceptualize digital citizenship as a multidimensional construct integrating technical, ethical, legal, critical, participatory, and health-related dimensions (Fernández-Prados et al., 2021; Ribble, 2015). However, despite growing consensus on its importance, there remains considerable variation in how digital citizenship is defined, operationalized, and implemented across educational systems. This diversity has led to conceptual ambiguity and fragmented instructional practices, underscoring the need for coherent and context-sensitive models (Öztürk, 2021).

In non-Western and culturally distinctive contexts, such as Iran, this need becomes particularly pronounced. National studies indicate that although access to digital technologies has expanded, educational approaches to digital citizenship remain largely instrumental, focusing on basic ICT skills while neglecting ethical, critical, and civic dimensions (Behroudi & Jahani Nashroudkoli, 2019; Mirzaei & Mirshekari, 2015). At the same time, culturally grounded perspectives emphasize the importance of aligning digital citizenship education with

local values, moral frameworks, and social responsibilities (Ghasempour Khoshroudi & Ghasempour Khoshroudi, 2013; Razeghipour et al., 2021). Recent research further highlights the role of schools and teachers in fostering students' responsibility and ethical awareness in cyberspace, while pointing to the absence of integrated and evidence-based models to guide practice (Amiri et al., 2025; Sharifi et al., 2025).

International literature similarly stresses that effective digital citizenship education requires holistic frameworks that move beyond prohibitive rules toward empowerment, ethical reasoning, democratic participation, and digital well-being (Mattson, 2024; Vallès-Peris & Domènech, 2024). Empirical evaluations of structured curricula demonstrate that comprehensive approaches can significantly improve students' digital knowledge and reduce harmful online behaviors (Boyle, 2010; Brandau et al., 2022). Leadership and school culture have also been identified as critical factors in embedding ethical and responsible technology use within educational settings (Baydar, 2022). Nevertheless, gaps persist between theoretical models and their practical translation into school-based programs, particularly in contexts with distinct cultural and institutional characteristics (Al-Abdullatif & Gameil, 2020; İbrahimoglu, 2020; Mahadir et al., 2021). Against this backdrop, the present study addresses the lack of a comprehensive, culturally responsive model for cultivating e-citizenship skills within Iran's educational system. By synthesizing expert perspectives through qualitative inquiry, the study seeks to articulate a multidimensional framework capable of guiding curriculum development, teacher education, and policy decisions in the field of digital citizenship education.

Methods and Materials

This study adopted a qualitative interpretive research design aimed at developing a conceptual model grounded in expert knowledge and professional experience. Data were collected through semi-structured interviews with 15 experts drawn from the fields of educational technology, curriculum studies, educational management, and citizenship education. Participants were selected using purposive sampling complemented by a snowball technique to ensure access to individuals with substantial expertise and practical involvement in digital education initiatives.

Interviews were designed to elicit in-depth reflections on the meaning, dimensions, and educational requirements of digital citizenship within the national context. Data collection continued until theoretical saturation was achieved, indicating that additional interviews no longer yielded new conceptual insights. The collected data were analyzed using thematic analysis, following systematic procedures of open and axial coding. To enhance trustworthiness, multiple strategies were employed, including prolonged engagement with the data, peer debriefing, and consistency checks during the coding process.

Findings

The qualitative analysis resulted in the development of a comprehensive e-citizenship cultivation model consisting of seven core dimensions, 31 subcomponents, and 93 operational indicators. The first dimension, *technical–operational literacy*, encompasses foundational digital skills required for effective interaction with

digital tools and platforms. This dimension emerged as a prerequisite for engagement with other aspects of digital citizenship but was not sufficient on its own to ensure responsible behavior.

The second dimension, *security-protective literacy*, refers to competencies related to online safety, privacy management, and awareness of cyber threats. Participants emphasized that without adequate security literacy, students remain vulnerable to digital risks regardless of their technical proficiency. Closely related, the third dimension, *legal-juridical literacy*, highlights understanding digital rights, intellectual property, and the legal consequences of online actions.

The fourth dimension, *ethical-behavioral competence*, emerged as a central mediating factor within the model. It includes values such as respect, responsibility, honesty, and accountability in digital interactions. Experts consistently identified ethical competence as the key link between digital knowledge and observable online behavior. The fifth dimension, *critical digital literacy*, involves the ability to evaluate information, recognize misinformation, and analyze digital content with discernment.

The sixth dimension, *digital civic participation competence*, reflects students' capacity to engage constructively in online civic and social activities, including dialogue, collaboration, and responsible participation in digital communities. Finally, the seventh dimension, *digital health competence*, represents the ultimate outcome of e-citizenship education, encompassing balanced technology use, psychological well-being, and healthy integration of online and offline life.

The relationships among these dimensions indicate a hierarchical and process-oriented structure. Foundational literacies enable ethical and critical capacities, which in turn facilitate civic participation and culminate in digital well-being. The model thus conceptualizes e-citizenship as a developmental trajectory rather than a set of isolated skills.

Discussion and Conclusion

The findings of this study underscore that cultivating e-citizenship is a holistic and multidimensional educational endeavor that extends far beyond teaching technical skills. The proposed model demonstrates that responsible digital behavior and digital well-being emerge through the interaction of knowledge-based literacies with ethical reasoning, critical awareness, and civic engagement. This integrative perspective challenges reductionist approaches that equate digital competence with mere technological proficiency.

A key contribution of the study lies in highlighting the mediating role of ethical-behavioral competence. The results suggest that ethical values serve as the transformative mechanism through which digital knowledge is translated into responsible action. Without this ethical mediation, technical and informational skills may fail to prevent harmful or irresponsible online behaviors. Similarly, the prominence of critical digital literacy reflects the necessity of preparing students not only to access information but also to interpret and evaluate it within complex digital ecosystems.

The inclusion of digital civic participation as a distinct dimension reinforces the view that digital citizenship is inherently social and participatory. Education in this domain should empower learners to contribute

positively to digital communities and public life rather than positioning them as passive consumers of technology. Ultimately, the emphasis on digital health competence reframes e-citizenship education as a pathway toward sustainable well-being, recognizing the psychological and social impacts of digital engagement.

In conclusion, the model developed in this study offers a coherent and contextually grounded framework for e-citizenship education within Iran's educational system. By articulating clear dimensions and developmental pathways, it provides practical guidance for curriculum designers, educators, and policymakers seeking to implement comprehensive and value-based digital citizenship programs. More broadly, the study contributes to international discourse by illustrating how global conceptualizations of digital citizenship can be meaningfully adapted to local cultural and educational contexts, thereby enhancing both theoretical clarity and practical relevance.

References

- Al-Abdullatif, A., & Gameil, A. (2020). Exploring students' knowledge and practice of digital citizenship in higher education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (Ijet)*, 15(19), 122-142. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i19.15611>
- Amiri, N., Ketabi, S., Hossein Vand, F., & Papi, M. (2025). Digital Citizenship Education in Smart Schools with an Emphasis on Digital Ethics. The First International Conference on Artificial Intelligence in Education and Training, Psychology, Educational Sciences, and Religious, Cultural, Social, and Management Studies in the Third Millennium, Bushehr.
- Baydar, F. (2022). The Role of Educational Leaders in the Development of Students' Technology Use and Digital Citizenship. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 10(1), 32-46. <https://doi.org/10.52380/mojet.2022.10.1.367>
- Behroudi, A., & Jahani Nashroudkoli, E. (2019). Electronic Citizenship Education in the Present Era. The Second International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Humanities,
- Boyle, C. J. (2010). *The effectiveness of a digital citizenship curriculum in an urban school* [Johnson & Wales University]. <https://scholarsarchive.jwu.edu/dissertations/AAI3404228/>
- Brandau, M., Dille, T., Schaumleffel, C., & Himawan, L. (2022). Digital citizenship among Appalachian middle schoolers: The common sense digital citizenship curriculum. *Health Education Journal*, 81(2), 157-169. <https://doi.org/10.1177/00178969211056429>
- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & Research in Social Education*, 44(4), 565-607. <https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1210549>
- Fernández-Prados, J. S., Lozano-Díaz, A., & Ainz-Galende, A. (2021). Measuring digital citizenship: A comparative analysis. *Informatics*, 8(1), 18. <https://doi.org/10.3390/informatics8010018>
- Fingal, J. (2019). The 5 competencies of digital citizenship. *Int. Soc. Technol. Education*.
- Ghasempour Khoshroudi, E., & Ghasempour Khoshroudi, E. (2013). The Position of Islamic Citizenship Education in Transforming the Education System. Conference of the Iranian Philosophy of Education Association (Philosophical Foundations of Transformation in the Iranian Education System),
- İbrahimoglu, Z. (2020). Digital citizenship and education in Turkey: Experiences, the present and the future. In *The Palgrave handbook of citizenship and education* (pp. 465-482). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67828-3_65
- Mahadir, N. B., Baharudin, N. H., & Ibrahim, N. N. (2021). Digital Citizenship Skills among Undergraduate Students in Malaysia: A Preliminary Study. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(3), 835-844. <https://doi.org/10.11591/ijere.v10i3.21277>
- Mattson, K. (2021). *Ethics in a Digital World: Guiding Students Through Society's Biggest Questions*. ASCD. https://books.google.com/books/about/Ethics_in_a_Digital_World.html?id=k4-BEAAAQBAJ
- Mattson, K. (2024). *Digital citizenship in action: empowering students to engage in online communities*. ASCD. https://books.google.com/books/about/Digital_Citizenship_in_Action.html?id=L8gHtAEACAAJ
- Mirzaei, M., & Mirshekari, V. (2015). Investigating the Existing Conditions and Infrastructure in Tehran's Secondary Schools for Electronic Citizenship Education. The First National Conference on Strategies for the Development and Promotion of Educational Sciences, Psychology, Counseling, and Education in Iran, Tehran.
- Öztürk, G. (2021). Digital citizenship and its teaching: A literature review. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 4(1), 31-45. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1286737.pdf>
- Prasetyo, W. H., Naidu, N. B. M., Tan, B. P., & Sumardjoko, B. (2021). Digital Citizenship Trend in Educational Sphere: A Systematic Review. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(4), 1192-1201. <https://doi.org/10.11591/ijere.v10.4.21767>

- Razeghipour, Y., Hashemi, S. A., Ranjbar, M., & Gholtash, A. (2021). Presenting a Desirable Model for Electronic Citizenship Education Based on the Philosophical Foundations of Citizenship Education. *Islamic Lifestyle Centered on Health*, 5(3), 152-166. <https://sid.ir/paper/984893/en>
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for technology in Education. https://books.google.com/books/about/Digital_Citizenship_in_Schools.html?id=pPB0jgEACAAJ
- Sharifi, M., Mousavi, N. A., Mirzaei, M., & Sharifi, M. (2025). Investigating the Role of Schools in Digital Citizenship Education and Students' Responsibility in Cyberspace. The Tenth International Conference on Humanities, Law, Social Studies, and Psychology,
- Vallès-Peris, N., & Domènech, M. (2024). Digital citizenship at school: Democracy, pragmatism and RRI. *Technology in Society*, 76, 102448. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102448>
- Zinser, R. (2012). A curriculum model of a foundation for educating the global citizens of the future. *On the Horizon*, 20(1), 64-73. <https://doi.org/10.1108/107481211202080>